

EGYHÁZTÖRTÉNELMI ADATOK.

XCVIII.

Dávid Ferencz válópere.

Székely Ádám városi levéltárnok és egyh. tanácsos a városi levéltár lim-lomjai közt egy nevezetes okmányt fedezett fel, melyet alább egész terjedelmében közölni szerencsések vagyunk. Ez okmány a Dávid Ferencz és neje Barát Katalin közti válópernek egy részlete, mely érdekes világot vet e még eddig homályos per folyására. Ebből az tűnik ki, hogy Dávid Ferencz világi, felesége pedig egyházi törvényszék által kívánta az ítéletet kimondatni.

Az illetékességre nézve a városi tanács 1574-ben Dávid Ferenczre kedvezőleg hangzó végzést hozott, a mit a felperes feleség a fejedelemhez felebbezett, a ki az egyházi bíróságot mondotta illetékesnek. Ezt Dávid Ferencz súlyosnak és veszélyesnek tartván, perujtással élt. E közben azonban az anyós azzal a furfanggal élt, hogy személyesen Dávid Ferenczhez ment és a pernek megszüntetését s leányának visszamenetelét ígérte, ha ez a reája — az anyósra vonatkozó s kétségkívül terhelő „bizonság leveleket és egyebeket“ megsemmisíti, a mit Dávid Ferencz meg is cselekedett, elszaggatván anyósa szemei előtt az okmányokat. Az anyós ekkor biztosságban érezvén magát, a pert tovább folytatta. Ugy látszik Gertrud asszony azok közé az anyósok közé tartozott, a kik még egy tudós vejem uram eszén is túljárnak.

A perujtás folytán a városi tanács újból Dávid Ferenczre nézve hozott kedvező ítéletet, mi ellen a felperes nő a fejedelemhez felebbezett, de a tanács a felterjesztést megtagadta. Ezért a felperes a fejedelemnél „szélységesen“ panaszt tevén, az 1575. mart. 7-én Gyula-Fejérvárt kelt rendeletében megparancsolta a tanácsnak, hogy az egész ügyet terjessze elébe. A tanács 1575. mart. 16-ról fel is terjesztette.

A fejedelem előtt 1575. mártius 19-én a felperesek képeben megjelent Koppany Lőrincz, a Dávid Ferencz részéről senki sem, mikor is Báthory István, hivatkozva arra a korábbi ítéletre,

melyszerint ez az ügy, mint válóügy, nem világi bírák, hanem a superintendens elé tartozik — kimondotta, hogy e válóügy tárgyalassék Alesius Dénes superintendens előtt. Tehát az unitárius püspök válóügyét nem saját egyházi bírósága, hanem egy más egyház püspöke elé utasította. Hogy Báthory István fejedelem Dávid Ferenczet ez úton is meggyalázni kívánta, az iránt nem lehet kétség, megdölvén a két püspök közt kétségkívül létezhetett nézeteltérést és nagy ellenszenvet. Az ítélet a Jakab Elek nagybecsű munkájából ismeretes.*)

Az érdekes okmány, melyet magyar szövegű részében a mostani írásmód szerint közlünk, a következő:

Illustrissime Princeps ac Magnifice Domine et Dmne Nobis gritiosissime. Servitiorum nostrorum in favorem m(agnifitentiae) vestrae debitam et paratam semper Commendamus, vestra noverit magnificentia quod Cum in quadam Causa et differentia inter honestam Catherinam filiam prudentis ac circumspecti quondam Stephani Baráth, alias Consortem Reverendi Dni Francisci Davidis plebani nostri, ut actricem ab una, ac praefatum Dnum Franciscum Davidis veluti Incausam attractum parte ab altera, ratione divortii. (ut ipsa actrix praetendit.) Coram iudicibus nostris anno superiori mota et ad iudicata. Ac tandem in praesentiam M. vestrae per apellationem eiusdem actricis deducta, ibique revisa et emendata praefatus Incausam attractus grave onerosumque accepisset iudicium, per gratiam novi iudicii idem Incausam attractus Causam eandem renovare et reformare volens, quasdam litteras M. vestrae pro novo iudicio eidem concessas nobisque preceptorie praesentare curaverat, penes quas sequentem propositionem suam coram nobis in scriptis exhibuit. — Dávid F. feleletti az novum iudicium mellett procurator által az néhai Barát Istvánné és az leánya ellen. Tisztelendő bíró uram és királybíró uram. Ez novum iudicium mellett ti kegyelmetek eleiben citáltattam az néhai Barát Istvánnét leányával egyetembe, Barát Kátával, miérthogy (=minthogy) az anyja leányának gondviselője és oltalmazója: Miképpen constál az praep(ri)atori-ából az, melyre minden actiojokat fundálták, hogy si iuris est, hogy criminose et calumnianter cselekednék én velem, mert ez elmúlt nyárban megbetegülvén, hozza hivatá engemet, és ultro offerálá az békességet és az pernek leszállítását én köztem és leánya között. Másodsor ezzel meg nem elégedvén mikoron megbetegültem volna, hozzám jöve és könyörge, miérthogy leszállította volna immár az pert én köztem és leánya között, az bizonyosság leveleket és egyebeket elszakasztanám, kit meg is mivelék szemei előtt. Harmadsor ezzel meg nem elégedvén, leánya testamentumát, ugymint plenam habens potestatem filie et atrix existens, és az békességre és az pernek leszállításának nyilvánvaló megbizonyítására, az városnak bírái és polgári előtt el-

*) Dávid F. emléke 212. l.

szakasztá, és az éntöttem testamentumot approbálá, melyben nyilván megvayon, hogy minden per köztünk leszállott, és leányát énnekem, ugy mint hites feleségemet, megadta. Si iuris est, ezokáért azt mondom, hogy ez leszállított pert sine gratia novi iudici nem indíthatta volna, és miért hogy elindította és az transmissiot az táblára küldötte, ki azelőtt künn volt és az táblán inscribáltott volt, és azután az compositio köztünk lött, incurralet in factum Calumniae et Causae perpetuum silentium. Az törvény bocsásson ki, ezeket megbizonyítani kész vagyok et tabulis testamenti és élő bizonságokkal, ha kegek valamit megtagadna ezekben, az ő maga hitire hagyóm, salvo iure addendi plura. Quo percepto annotata relicta quondam Stefani Barát, in contrarium praemissee propositionis respondit hoc modo. Az néhai Barát Istvánné feleletti Dévid F. ellen: Tisztelendő Biró uram és Királybiró uram. Ti kegyelmetek eleiben panaszkodni jöttem, kegyelmetek emlékezhetik róla, hogy az én leányom között Barát Katalin között, és Ferencz uram között, vayon néminémü igyentelenség (egyenetlenség) és házasságbeli elválásra való igyekezet. Leányom urunktól ő Nagságától egyházi renden való birót kért az ő köztek való dolognak megítélésére, ő kegyelme penig Ferencz uram, kegyelmetek bírósága alá kéválná az törvényt, ugyannyéra hogy immán törvény is folyt köztek, mind itt ez városon, mind penig urunk ő Nagsága tábláján, mely törvényt sulyosnak érezvén Ferencz uram, új ítéletet vött leányom nevére, az mellett adott valami feleletet bé, mely feleletben én hozzám felel, patvarosnak mond, és nagy sok külömb-külobbféle dolgokkal vádol, melyből azt akarja énnekem nagy kisebbségemre és gyalázatomra mutatni, hogy én volnék minden köztek való háborunak oka, megkötője és megodója. Azért én mostan ennek az derekára semmit nem felelek, hanem csak ilyen tudománt teszek, hogy én soha nem voltam, sem vagyok oka, valaki én felőlem azt magyarázza, nem jól, nem igazán, és hamisan magyarázza, mert én az én leányomat soha nem kiszttettem semmi törvénytelen és tisztátalan dologra nem kötöttem. Most es noha édes anyja vagyok, de ez köztök való háboruban principalis nem vagyok, melyet én teneked Ferencz pap, igaz törvénynek folyásával idővel megbizonyitok. Ez nevet tőled felvennem és viselnem, hanem kívánom hogy ez protestatio emlékezetben legyen, és jettzést kévának rola. Továbbá mert hogy te nekéd én velem még ez oráig semmi pered nem volt, soha idéztoen sem voltam veled, sem semmi sententia én köztem és te közted nem költ, sem új ítéleted énnevemre nem költ, hanem extra omnem viam iuris sine omni citatione legitima én ellenem actiot formáltál, az törvénybe be is adtad, ha törvény, ennek terhét várom. Az derék dologra penig, mikor Isten modot ad, különben kereslek, és megmutatom hogy az mivel engemet, mind most és mind ennek előtte gyaláztál, méltatlan és mind te magad gondolatja. Mert én mint jó anya, inkább köztetek törekedő és szerző voltam az békességben, te magad tudod mivel attál okot feleségednek az magad megúnására és meggyölölésire, hiszem előtettek volna az törvény, igazítanád ott maga-

dat, ha az én leányomat bünössé teheted, nincsen énnekem arrol mit tennem. Én az törvénynyel nem birok, hanem alája vetettem, és mindent szenvedjen ha érdemli. Cum protestatione ennek utánna is liceat többet szolnom. Post hec et prae-notata actrix adversus eandem propositionem Incausam attracti pro se respondit his verbis: Barát Katalin aszszonnak, az néhai Barát István leányának, feleletti Dávid F. ellen, az colosvári plébános ellen. Tisztelendő Biró uram és Királbiró uram. Értem, Ferencz uram minémü dolgot forgat én ellenem az új ítélet mellet, t. i. hogy mikor ő kegyelme beteg volt volna az nyárban, azkor az én aszszonyom anyám ő kegyelmével megbékélt volna, és az minémü levelek löttek volna köztök, el is szaggatták volna. Azért én erről tudománt teszek csak, ilent hogy az mikor ideje és modja leszen és törvény szerént való helye, reá gondolok. Most csak im ezt mondom, hogy még ez oráig, mi közöttünk volt az vetélkedés csak az biró felől. Én ő kegyelmétől el akarnám válni törvény szerint, az kegyelmes fejedelemtől egyházi renden való birót kértem, ő kegyelme pedig azt vitattja, hogy az én kívánságomnak, az elválásra valónak, meglátása, megítélése kegyelmeteket, kilső renden való birákat illeti. Az urunk táblája csak az biroságról deliberált, nekünk azt ítélte, hogy az pispók székit nézi ez dolognak meglátása. Azért én az mellől elnem megyek sem ide sem tova, sem az derék dologra, az mit ő kegyelme proponál, nem felelek itt kegyelmetek előtt, hanem ott a hol annak az törvényének kell célbrálatni, a hova az ő Nagysága széke is mutatott. Sőt azt mondom hogy ő kegyelme az új ítélet mellett, az derék dolgot itt az kegyelmetek székin nem forgathatná az ő Nagysága törvénye ellen, hanem az biroság ellen kellett volna szolni, ha mit ujithatna vagy mivel ronthatná az ő Nagysága urunk széki deliberatioját. De hogy azt ingyen emlékezetben sem hozza, hanem az derék dologba excipial, si juris est indebita actionak mondanám, azvagy inkább Calumniának, ez okon, hogy ettszer ő maga appellált az pispökre, melyről jettzést mutattam. Most immár esmég kegyelmetek elejiben akarja vonni az dolgot. Valamelyiknek azért az törvény azt találja, az pénáját megvárom, protestálok is, hogy azén birám előtt, ez dologban ki az fejedelemtől és az törvéntől jegyeztetet, minden fogásidra választ akarok tennem. E Contra memoratus incausammattractus replicavit hec. Dávid Ferencz részszerint való replicatioja az néhai Barát Istvanné Gedrud asszony, és az ő leánya Barát Kata ellen. Cum protestatione szolok. Miért hogy feleletedben én ellenem ezzel mented magadot, hogy az te leányodat az előtt is törvéntelen dologra nem kisztetted és tisztátalanságra nem kötetted. Azért te Barát Istvanné, leányoddal egyetembe Barát Katával, si juris est, azt kívánom hogy nyilván megmagyarázzátok, micsoda törvéntelenség és tisztátalanság legyen ez, mert mig meg nem értem, addig nem tudok reá felelnem. Item ezt is megmagyarázzátok: mert te magad jól tudod, mivel adtál okot az te magad megunására és meggyűlölésére, mert én semmi okot nem adtam tudomásom szerint. Mondom pedig hogy ugyan tartoztok vele, hogy megmagyarázzátok, mert ez tiszt-

tesség dolga. Melyre ez igék láttatnak intendálni, mindenben előljáró. Ez okáért legelőször azt kívánom hogy törvény szerint ez láttassék meg, azután kész vagyok minden feleletednek megfelelnem, és az en propositiomat jó bizonságokkal megerősítenem, liceát cum protestatione plura loqui.

Iterum procurator praefate actricis pro relicta quondam Stefani Barát subiunxit adversus replicationem Incausammattracti. A hol azt mondod, hogy én Barát Istvánné, veled componáltam és az okáért az transmissiot táblára nem küldhettem volna, ez ellen én azt mondom, hogy ezzel engemet az leánnyal való perben nem elegyithetél volna, hanem ha valamit én cselekettem volna te elled, törvénybe laktam, megtaláltál volna törvénnyel, megfeleltél volna én neked mindenre. Azért semmiképpen engemet erre nem hihattál volna, hozzám sem felelhetél volna. Annak okáért az előbbi feleletem tartása szerént, ennek az terhét, ha törvény engedi, megvárom rajtad. Idem procurator in persona annotata actricis a die cit Az te részszerint való replicatiodra én ezt mondom, miérthogy elhagytad az ő Naga székin költ sententiat, melyet én nekem attanak, az új ítéletet is elhagytad, kit az sententia ellen és én ellenem hoztál, és más dolgot proponálsz én ellenem, kinek semmi helye nincsen, én pedig az ő Nagysága ezékiné sententiája mellől el nem állok, mert ez dolog divortiumot néz. Mikor annak bírása előtt leszünk, valamit ellenem felelsz, esmét reá felelek, és ha törvény engedi, ez féle feleletednek terhét megvárom. Quibus sic dissentientibus et tandem iudicium nostrum expetentibus nos iudices primarius et regius iudicavimus hoc modo: Miérthogy Dávid Ferencz az ő propositioja ellen, az Barát Istvánné responsiojába talált némi csekelyeket, melyeket ő mond tisztesség dolgának lenni, és abban vár elsőbben törvényt pronuntialni, ki ellen Barát Istvánné azt mongya, hogy oknélkül elegyítette volna őtet az perben, mert ő vele semmi dolga nem volna, az leánya pedig azt mongya, hogy nem módja szerint élne ő ellene az novum iudiciummal, az mit proponál, az mellett az sem oda való volna, de arról, az mi dolga ő neki vele vagyon, az ő neki rendelt bírása előtt mindenről megfelelné, tetszett az mi ítéletünknek, mivel hogy az Barát Istvánné responsiojában vadnak az mondások, melyeket Dávid Ferencz tisztessége ellen esmer lenni, de mi nekünk még eddeglen annak nem látszanak lenni, hanem ha el nem akarja szenvedni, és tovább akar benne menni, ha ennek utánna több beszédekből, azvagy bizonságokból, tisztessége ellen esmertetének lenni, az törvény arról is ítéletet teszen köztek. De miérthogy az principális causa forgott kiválképpen Barát Katalin asszony és Dávid Ferencz között, az novum iudicium es az ő köztök lött sententia ellen hozatott. Azért tartozik a derék dologhoz az mi ő köztek vagyon, az novum iudicium mellett szólni és ahoz való replicálni, annak utánna ugy tudunk ő köztek deliberalni. Mely mi ítéletünket meghalván mindkét fél, Dávid Ferencz contentus lön vele, hogy kész lenne az derék dologra is nekik jobban megfelelni. De az más félnek procuratora nem engedé, hogy többet felelné és replicálna, mert immár

annak idejét elmulatta volna, sőt még az mit felelt, az sem oda való volna, nem kellett volna utát elhadni és más dolgot közben elgyíteni, azért minden igyekezetitől elmaradt volna. Annak okáért az tanácsnak és esküdt polgároknak elleiben appellála vele. Mely két fél között való igyentelenségnek rendit, és arról az mi bíráinknak ítéletit, mikor mi esküdt polgárok és tanácsbeliek megértettük volna, mi es jóváhadjuk az ő ítéleteket, és hadjuk azt is hogy megfeleljen és replicáljon az derék dolog ellen Dávid Ferencz ha mit akar. De az mi hagyásunkkal és ítéletünkkel is meg nem állván az Barát Katalin asszonynak procuratora, te Nagyságodnak székinek jobban való meglátására appellála vele. Mi peniglen nem akarjuk csak ilyen rész szerint elbocsátani, hanem telyességgel véglevén köztök az novum iudicium mellett való dolgokban, ugy készek löttünk volna elbocsátani.

Ezt meghallván Barát Katalinnak procuratora, protestálja hogy külömben is elakarná vinni. Azután egy néhány nappal juta előnkbe Nagyságodnak parancsolatjával mely ezképpen sonált.

„Stephanus Báthory de Somlyo Vajvoda transylvanus et siculor Comes etc. Prudentibus circumspectis Iudicibus et iuratis civibus civitatis Colosvariensis Salutem et favorem. Exponitur nobis pro parte et in persona honesta mulieris Catherine filie prudentis et Circumspecti quondam Stephani Barát Civis Civitatis Colosvariensis alias consortis honorabilis Francisci Davidis pastoris eccle eiusdem Civitatis, qualiter temporibus praeteritis in quadam Causa inter ipsam exponentem ab una ut atricem ac dictum Franciscum Davidis veluti incausam attracti parte ab alia, ratione et praetextu divortii primum Coram vobis mota et adiudicata, postea vero sub secuta appellatione, in sede quoque nostra iuditiaria discussa fuisset. In qua dictus Franciscus Davidis recepto a vobis oneroso iudicio literas novi iudicii accepisset, vobisque in iudicio vigore earundem ambae partes suas exhibuissent allegationes et responsiones, vosque in eadem Causa penes novum iudicium iuxta partium responsiones iudicium fecissetis et sententiam tullissetis, quo vestro iudicio actrix non contenta, per vos causam eandem iuxta Continentiam literarum novi iudicii in curiam nostram nostram scilicet in praesentiam transmitti postulasset, vos tamen nescitur quo respectu ducti causam eandem ad legitimam instantiam dicte exponentis transmittere nolissetis, prout nolletis etiam de presenti, in praesentium et damnum exponentis imo et Contemptum literarum nostrarum novi iudicii manifestum, unde requisiti sumus pro parte et in persona eiusdem exponentis ut Causam eandem transmitti facere et quia universe Cause exceptis frivolis et vanis exceptionibus a meritoque Cause prorsus alienis, sanioris discussionis gratia, a vestra praesentia in curiam nostram transmitti consueverint debeantque pro eo harum serie Committimus vobis firmiter ut acceptis praesentibus et rebus sic ut praefertur stantibus statim causam eandem simulcum tota sua serie et processibus conscribi facere et eam in curiam nostram nostram scilicet in praesentiam maturius discutiendam, nisi legitimum aliquod obsis-

tat impedimentum transmittere modis omnibus debeatis et teneamini. Secus non facturi praesentibus perlectis exhibenti restituti. Datum Albe Julie die septima mensis martii Anno Dni Millesimo et quingentesimo septuagesimo quinto, Stephanus Báthory de Somlyo mpa.

Quibus receptis et intellectis nos Commissioni et mandato M. vestre satisfacere volentes premisse Contentionis seriem praesentibus inseri et inscribi fatientes ad provocationem procuratoris annotatae Catherine Barát, In praesentiam M. vestre fideliter duximus transmitendam. Quam et feliciter valere desideramus. Datae in Civitate Colosvariensis die decima sexta martii. Anno Dni millesimo quingentesimo septuagesimo quinto.

Eiusdem Illustrissime Magnifice

Dominationis vestrae

Servitores obsequentes

Judices et Jurati

Cives Colosvarienses

Hátirat.

1575. Levata feria sexta post Dominicam laetare*) pro actricibus Laurentius Koppany, pro Incausamtracto nemo. Deliberatum est quod sicuti ante in aliis litteris remissionalibus deliberatum erat, ut Causa ista tanquam divortii, non coram iudicibus secularibus, sed coram superintendente discentiatur, Ita — nunc etiam idem est iudicium, quod Causa ista divortii agatur Coram Dionisio Alesio superintendente. Quod vero Franciscus Davidis matrem actricis, quae in causa non fuit, sine citatione coram iudicibus astare coegit et eandem lite impetivit, ideo in poena astationis falsi termini fl. 33. Convincitur.

Kivül.

In praesentiam Illustrissimi principis ac Magnifici Domini et Domini Stephani Báthory de Somlyo Vaivode Transylvaniensis et Siculorum Comitis etc. Domini nostri gratiosissimi,

Pro honestis mulieribus Gedrude relicta prudentis ac circumspecti quondam Stephani Barátth, et Catherina filia eiusdem ut actricibus, Contra Reverendum Dnum Franciscum Davidis plebanum nostrum veluti Incausam attractum.

Causa introscripta transmissa.

1575. Aperta per Magrum (=Magistrum) Emericum Swlyok Protonotarium.

Ezen alól van Kolozsvár város pecsétje ostyára fektetett papirba nyomva.

Az okmány, melynek hossza 1.35 m.; szélessége 32 cm. van Kolozsvár levéltárában, Fasc. I. nro. 44. alatt.

Közli: **Benczédi Gergely.**

*) 1575. mart. 19.

KÖNYÖRGÉS ANYA FELETT,

ki gyermekágyban halt meg.

Örök hatalmu, végtelen bölcseségü és kegyelmü Isten, mennyei édes Atyánk! hozzád emeljük fel lelkünket, kérő és esedező szívünket, mielőtt oly szerencsétlenül kiszenvedett szolgáló leányodat a sírok közé, az örök nyugalomra kísérnők; mert te vagy, ki megölsz és megelevenítesz, megsebesítesz és meggyógyítasz, megkeserítesz és megvigasztalsz. Te vagy, ki tömlőbe szeded a veszteségek könyeit, megszámlálsz és meghallgatsz a fájdalmak jajjait, egyesek és családok, népek és nemzetek méltatlan szenvedéseit, s a családok csapásainak súlyát igaz szereteted mérlegén fgyelembe veszed!

Nagy és végtelen Isten! az idők történetei, az élet és boldogság szerencsétlen jelenségei, a nemzetségek és családok sujtolásai rólad és hatalmadról szólnak, nagyságod és bölcseséged végtelenségéről beszélnek. Sokszor kibocsátottad a halált, mint amaz angyalt az ő lángfegyverével, hogy irtson és pusztítson, sokszor fenyegettél, hogy elveszem e helyről a vigasztalót, elejtem e háznak koronáját, hogy az egyik jaj el se mulik s ime a másik két jaj következik. Pusztulnak a házak és családok. Az emberiség mezéjén — mint a füveknek rendeit — halomra döntöd minden változás nélkül az emberek javát és roszát, az életre és szeretetre méltók ezereit és millióit!

Lám Atyánk egy szomorú változást, egy végzetes csapást ujítottál meg e gyászoló családban! A teremtés után nemsokára nemcsak amaz ítéletet mondottad ki: orczádnak veritékével egyed a te kenyeredet, — por vagy és porrá kellened; hanem kimondottad különösen az asszonyoknál ama súlyos ítéletet is: megsokasítom igen felette a te fájdalmaidat, a te méhedben való fogadásodnak fájdalmait is, — fájdalommal szülsz a te magzatodat. Rendítő fájdalmak közt születnek a halandóság gyermekei és azóta azaz ágy, me-